

Alkol Bağımlılığı Sorunu Olanların Çocuklarının Yaşamsal Rollerini Ölçeği'nin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması

Validity and Reliability Study of the Survival Roles of Children of Alcoholics Scale

Derya Küliğ¹, Esra Engin²

¹ Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi, İzmir, Turkey

² Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Ruh Sağlığı Ve Hastalıkları Hemşireliği Ana Bilim Dalı, İzmir, Turkey

ABSTRACT

Objective: The aim of this methodological study was to determine the validity and reliability of "The Survival Roles of Children of Alcoholics Scale" developed by Devine and Braithwaite (1993) to evaluate the psychosocial status of adolescents that have alcohol-dependant parents, in Turkish population.

Material and Method: A total of 277 adolescents between 12 and 24 years of age, who have alcohol-dependent parents and referred to Dependency Polyclinic of Ege University Hospital and in Dependency Polyclinic of Manisa Mental Health and Diseases Hospital between 1 March 2014 and 1 July 2015, and who met the inclusion criteria of research and accepted to participate in research comprised the sampling of research. "Introductory Information Form" and "The Survival Roles of Children of Alcoholics Scale" were used as data collection tools.

Results: A factor analysis was carried out for the scale's structural validity study; and five factors consistent with the original scale were identified. In the reliability study, total score correlations were scrutinized, the item total score correlations were found significant over $p < 0.001$. Scale's original item count remained as 27. Scale's subscale Cronbach Alpha value was between .94 and .84.

Conclusion: "The Survival Roles of Children of Alcoholics Scale" is a valid and reliable measurement tool for Turkish population.

Keywords: Alcohol dependency, parent-alcoholism, validity, reliability.

ÖZET

Amaç: Bu araştırmanın amacı, alkol bağımlılığı sorunu olan ebeveynlere sahip ergenlerin psikososyal durumlarını değerlendirmek amacıyla Devine ve Braithwaite (1993) tarafından geliştirilen "Alkol Bağımlılığı Sorunu Olanların Çocuklarının Yaşamsal Rollerini Ölçeği'nin (The Survival Roles of Children of Alcoholics Scales) Türk toplumu için geçerlilik ve güvenilirliğini belirlemektir.

Yöntem: Araştırmanın örneklemini, Ege Üniversitesi Hastanesi Bağımlılık Polikliniği, Manisa Ruh Sağlığı Ve Hastalıkları Hastanesi Bağımlılık Polikliniği'nde tedavi ve rehabilitasyon amacıyla kayıtlı bulunmakta olan alkol bağımlıların 12-24 yaş arasındaki 277 alkol bağımlısı ebeveynlere sahip ergen çocuk oluşturmuştur. Katılımcılara Tanıtıcı Bilgi Formu ve Alkol Bağımlılığı Sorunu Olanların Çocuklarının Yaşamsal Rollerini Ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen verilere açıklayıcı faktör analizi, güvenilirlik analizi ve geçerlik analizi uygulanmıştır.

Bulgular: Yapılan analizler sonucunda ölçeğin beş faktörlü bir yapı gösterdiği ortaya konulmuştur. Sorumluluk Sahibi Çocuk, İçer Kapanık Çocuk, Asi Çocuk, Yatıştırıcı Çocuk ve Komiklik Yapan Çocuk alt ölçeği olarak isimlendirilen faktörler birlikte test toplam varyansının %74.25'ini açıklamaktadır. Güvenilirlik analizinde ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alpha değerleri ise .94, .84 arasında değiştiği görülmektedir.

Sonuç: Ölçeğin psikometrik özelliklerini göz önünde bulundurarak, Alkol Bağımlılığı Sorunu Olanların Çocuklarının Yaşamsal Rollerini Ölçeği geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Alkol bağımlılığı; ebeveyn alkolizmi; geçerlilik; güvenilirlik.

Correspondence / Yazışma Adresi: Derya Küliğ, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi, İzmir, Turkey
E-mail: deryakulig@hotmail.com

GİRİŞ

Alkolizm; sağlık sorunları trafik kazaları, öz kıyım, suça yönelme, aile parçalanması, ekonomik sorunlar, iş yaşamının bozulması gibi çok boyutu olan önemli biyopsikososyal ve ekonomik bir sorundur (1,2). Alkol/madde bağımlılığı sadece bağımlı kişiyi etkileyen bir hastalık değildir. Aile ilişkilerini de etkiler (3). Aile üyeleri bu zor durum karşısında çeşitli tepkiler ve başa çıkma davranışları sergilerler. Ailede ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin alkol bağımlısı olduğu durumlarda çocukların biyopsikososyal açıdan çeşitli riskler taşıdıkları; anksiyete bozuklukları, depresyon, duygusal dengesizlik, antisosyal kişilik alkol/madde kullanımı/istismarı geliştirdikleri, yaşadıkları sosyal uyumsuzluk, özgüven eksikliği ve yakın ilişki zorlukları yaşayabilmektedir. Alkol bağımlısı ebeveyne sahip çocuklar kendilerini güvensiz ve suçlu hissedebilmekte, ebeveynlerinin alkol problemlerinin sorumlusu olarak kendilerini görebilirler (4).

Brown ve ark. (2018) alkol bağımlısı olan ve olmayan ebeveyne sahip lise öğrencilerinin nöropsikolojik özelliklerini karşılaştıran çalışmalarında, alkol bağımlısı ebeveyne sahip ergenlerin daha fazla kaygı, depresyon, travma sonrası stres belirtileri ve artmış nikotin ve esrar kullanımı olduğu bildirilmiştir. Ayrıca artan kaygı, alkol ve uyuşturucu davranışlarıyla ilişkili olabilecek frontal lob ve posterior singulat korteks bölgelerinde anormallikler, alkol kullanımı problemlerinde rol oynayan kolinerjik reseptör ve serotonin taşıyıcı genlerde poliformizm saptanmıştır (5). Park ve ark. (2017) ebeveyn alkolizmi ile büyüyen çocukların yaşam deneyimlerini inceleyen niteliksel çalışmalarında grubun çoğunluğunun olumsuz yaşama deneyimlerini paylaştığını, ayrıca yaşanan deneyimlerin algılanma, biçimlerinin kişilerin kültürel bileşenlerine, sahip oldukları kültürel geçmişe bağlı olarak değişebileceğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda mevcut riskli gruba uygun müdahalede bulunabilmek için kültürel özelliklerinde değerlendirilmesi önerilmektedir (6).

Serec ve ark. (2012) alkol bağımlısı olan ve olmayanların çocuklarının erişkinlikteki yaşam tarzlarını karşılaştırdığı çalışmasında, alkol bağımlıların çocuklarının duygusal ve davranış problemleri olduğunu, evlilik çatışmaları ve stresli aile yaşantıları olduğunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda alkol bağımlıların çocuklarının yaygın olarak hiperaktivite belirtileri gösterdiklerini ifade etmişlerdir (7). Kültür ve ark. (2006) alkol bağımlısı olan ve olmayan babaların çocuklarının hem davranış ve bilişsel işlevler alanlarında hem de psikopatoloji açısından farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi amacıyla yaptığı çalışmasında, 6-16 yaş arasında çocuklar üzerinde alkol bağımlılığı olan babaların çocuklarının daha fazla oranda psikiyatrik tanı aldığı saptanmıştır (8).

Alkol bağımlıların çocukları yakın zamanda incelenmeye başlanan bir gruptur. Özellikle ülkemizde, araştırma ve müdahale çalışmaları, kendi kendine destek gruplarına yönelik toplum bilincini geliştirmek açısından önlem alınmasını gerektiren bir boşluk olarak dikkati çekmektedir. Ergenlik dönemi biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan gelişmenin yer aldığı bir dönemdir (9). Ergenlik döneminde ailenin ve aile üyeleri arasındaki iletişim biçimlerinin ergenin gelişiminde etkisi oldukça fazladır. Ergen en hassas ilişkileri ailesi ile geçirir. Anne, baba ve ergen arasındaki her türlü ilişki ergenin ve ailesinin ruhsal yapısı üzerinde etkili olmaktadır (10). Ayrıca ülkemiz nüfusunun yarısından fazlasını genç ve ergen nüfusunun oluşturması nedeniyle biyopsikososyal açıdan sağlıklı ergenler olması toplum ruh sağlığı açısından önemlidir. Alkol bağımlıların ergen çocukları ise özel bir durum olan alkol bağımlısı ebeveyne sahip olmaları nedeniyle dikkat çeken bir gruptur. Bu çocuklar alkolizmle baş edebilmek için bir takım davranışlar geliştirir. Daha fazla sorumluluk alabilirler, sorun çıkartan biri olabilirler, zor durumlarda mizahi kullanırlar veya kendilerini izole ederler (11). Alkol bağımlısı ebeveyne sahip ergenlerin davranış biçimlerini tanımlamak ve alkolizmle baş edebilme yollarını ortaya koymak ve yaşayabileceği sorunları erken tanımlayabilmek

önemlidir. Riskli bir grup olan ergenlik dönemindeki alkol bağımlısı ebeveyne sahip bireylerin davranış biçimlerini ortaya koyan çalışmaların yurtdışında çok fazla olmasına rağmen ülkemizde yeterli ve kapsamlı çalışma ve ölçüm aracına rastlanılamamıştır. Bu gerekçelerle alkol bağımlısı ebeveyne sahip ergenlerin yaşamsal rollerinin belirlenmesinde kullanılacak ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasının yapılarak kullanıma kazandırılması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Alkol Bağımlılığı Sorunu Olanların Çocuklarının Yaşamsal Roller Ölçeği'nin Türk toplumu için geçerlilik ve güvenilirliğini belirlemek amacıyla yürütülen çalışmada metodolojik araştırma deseni kullanılmıştır.

Örneklem Grubu

Araştırmanın örneklemini, 1 Mart 2014 - 1 Temmuz 2015 tarihleri arasında Ege Üniversitesi Hastanesi Bağımlılık Polikliniği, Manisa Ruh Sağlığı Ve Hastalıkları Hastanesi Bağımlılık Polikliniği'nde tedavi ve rehabilitasyon amacıyla kaydı bulunan alkol bağımlılığı tanısı almış kişilerden araştırmanın örneklem seçim ölçütlerine uyan ve araştırmaya katılmayı kabul eden, 12-24 yaş arasındaki 277 alkol bağımlısı ebeveyne sahip ergen çocuk oluşturmuştur. DSÖ ergenlik dönemi yaş aralığını 13-21 olarak vermesine rağmen kesin bir yaş grubu olarak ayrılmasının zor olduğu bilgisine dayanarak yaş grubunun 12-24 olarak alınması uygun görülmüştür (12,13). Arabacı'nın aktardığı üzere örneklem büyüklüğü, ölçek çalışmalarında her bir ölçek maddesi için 5-10 kişi alınması önerildiği için ölçekteki madde sayısının (27 madde) 10 katı alınarak 270 kişi olması hedeflenmiştir (14).

Araştırmanın Etik Boyutu

Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik analizini yürütebilmek için geliştiren ölçeği geliştiren araştırmacı Devine, araştırmanın yapılabilmesi için ilgili etik kuruldan, araştırmanın uygulanabilmesi için Ege Üniversitesi Hastanesi ve Manisa Kamu Hastaneler Birliği'nden gerekli izinler alınmıştır. Araştırmaya katılan ergenlerden 18 yaşın altındakilerinin öncelikle ebeveynlerinden, sonra ise kendilerinden bilgilendirilmiş onamları alınmıştır. Söz konusu katılımcılara araştırmada verdikleri bilgilerin gizli tutulacağı bildirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmaya katılan katılımcılarla telefon görüşmesi yapılarak Tanıtıcı Bilgi Formu ve Alkol Bağımlılığı Sorunu Olanların Çocuklarının Yaşamsal Roller Ölçeği telefonda okunarak cevaplamaları istenmiş, gerektiğinde soruların daha iyi anlaşılabilmesi açısından sorular tekrarlanarak açıklanmıştır.

Tanıtıcı Bilgi Formu, katılımcıların sosyodemografik bilgilerini içermektedir.

Alkol Bağımlılığı Sorunu Olanların Çocuklarının Yaşamsal Roller Ölçeği Devine ve Braithwaite (1993) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek ergenlik dönemindeki çocukların ebeveyn alkolizmi ile baş edebilmek için geliştirdiği rolleri belirlemek amacıyla oluşturulmuştur.

Alkol Bağımlılığı Sorunu Olanların Çocuklarının Yaşamsal Roller Ölçeği 3'lü Likert tipi bir ölçek olup Nadiren: 1, Bazen: 2, Sıklıkla: 3 şeklinde puanlanmaktadır. Ölçek kapsamında toplam 27 madde olup beş alt boyuttan oluşmaktadır. Sorumluluk Sahibi Çocuk alt boyutu, ergenin ebeveyninin alkol bağımlılığıyla sorumluluk alarak baş edebileceğinden bahseder. Alt boyut 1., 2., 3., 4., 5. maddeleri içermektedir ve tüm maddeleri düz puanlanmaktadır. İçe Kapanık Çocuk alt boyutu: ergenin ebeveyninin alkol bağımlılığıyla kendilerini izole ederek baş edebileceğinden bahseder. Alt boyut 6., 7., 8., 9., 10., 11. maddeleri içermektedir ve tüm maddeleri düz puanlanmaktadır. Asi Çocuk alt boyutu: ergenin ebeveyninin alkol bağımlılığıyla kural dışı, sorun çıkartıcı davranarak baş edebileceğinden bahseder. Bu alt boyut 12., 13., 14., 15., 16. maddeleri içermektedir ve 12., 13., 15., 16., maddeleri düz, 14. madde ise ters puanlanmaktadır. Yatıştırıcı Çocuk alt boyutu: ergenin ebeveyninin alkol bağımlılığıyla çevresindeki insanlara yardım edici davranışlarda bulunarak baş edebileceğinden bahseder. Bu alt boyut 17., 18., 19., 20., 21., 22. maddelerden oluşmaktadır ve tüm maddeleri düz puanlanmaktadır. Komiklik Yapan Çocuk alt boyutu: ergenin ebeveyninin alkol bağımlılığıyla mutlu ve eğlenceli olmaya çalışarak baş edebileceğinden bahseder. Bu alt boyut 23., 24., 25., 26., 27. Maddelerden oluşmaktadır ve 23., 24., 25., 27. maddeleri düz 26. madde ise ters puanlanmaktadır.

Devine ve Braithwaite (1993) çalışmalarında 112 alkol bağımlılığı sorunu olan ebeveyne sahip ergenin alkol bağımlılığı ile baş edebilme rollerini belirlemişlerdir. Ölçeğin Cronbach Alpha Katsayıları Sorumluluk Sahibi Çocuk alt boyutu 0.73, İçe Kapanık Çocuk alt boyutu 0.77, Asi Çocuk alt ölçeği 0.72,

Yatıştırıcı Çocuk alt boyutu 0.64 ve Komiklik Yapan Çocuk alt boyutu 0.57 bulunmuştur. Ölçek, sadece alt boyut puanları üzerinden yorumlanmakta olup, alt boyutlardan alınan yüksek puanlar o rolün geliştirildiğini ifade etmektedir (15).

İstatistiksel Değerlendirme

Alkol Bağımlılığı Sorunu Olanların Çocuklarının Yaşamsal Roller Ölçeği'nin Türk toplumuna uyarlama çalışması psikolinguistik özelliklerin incelenmesi/ dil uyarlaması, psikometrik özelliklerin incelenmesi (geçerlilik-güvenirlilik) iki ana aşamada yapılmıştır (16).

Dil (çeviri) Geçerliliği: Ölçek İngilizce ve Türkçe'yi iyi bilen 5 kişi tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Ölçeğin Türkçe çevirilerinin en uygun ifadeler seçilerek oluşturulan son hali, uzun yıllardan beri Türkiye'de yaşayan, her iki dili (Türkçe-İngilizce) anlayan ve konuşan İngiliz uyruklu bir İngilizce öğretmeni tarafından tekrar İngilizce'ye çevrilmiştir. Bu çevirideki ifadeler orijinal İngilizce ifadeler ile incelendikten sonra, Türkçe çevirisi tekrar gözden geçirilmiştir.

Kapsam (içerik) Geçerliliği: Gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra ölçek içerik geçerliliği için psikiyatri hemşireliği ve psikiyatri ana bilim dalı altı öğretim üyesi, iki uzman psikolog olmak üzere sekiz uzmanın görüşüne sunulmuştur (EK V). Uzmanlardan ölçekteki her bir maddenin ölçme derecesini 100 puan üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir. Alınan uzman görüşleri doğrultusunda yapılan ifade değişikliklerinin ardından Kendall Uyuşum Katsayısı (Wa) (Kendall Coefficient of Concordance) korelasyon testi uygulanarak ölçeğin içerik geçerliliği çalışması yapılmıştır (Kendall's Wa=0,254, df=26, p=0,000). Analiz sonucu $p<0.00$ düzeyinde anlamlı bulunmasından dolayı, ölçek düzeltilmiş hali ile psikiyatri hemşireliği öğretim üyesi olan üç uzmana yeniden değerlendirilmek üzere verilmiştir. Sonuç olarak; üç uzman ölçeğin düzeltilmiş halini ikinci kez değerlendirmiş, Kendall Wa Uyuşum Katsayısı korelasyon testi sonuçlarında (Kendall's Wa = 0.333, $\chi^2=26.000$, df=26, p=.463) anlamsızlık saptanmış, bu bulgular uzmanların verdikleri arasında uyum olduğunu göstermiştir.

Yüzey Geçerliliği: Ölçeğin araştırılan yapıyı ölçüp, ölçmediğine ilişkin olarak araştırmacının kendisinin, araştırılan konu hakkında uzman olmayan ve pilot çalışmaya katılan diğer kişilerin görüşlerinin alınmasıdır (16). Alınan öneriler ve yapılan düzeltmelerden sonra ön uygulamaya araştırma kapsamına alınmayan 10 birey alınmış, bireylerden anlamakta zorlandıkları maddeler ve madde formatı açısından anketi değerlendirmeleri istenmiş ve önerilen değişiklikler sonunda ölçek son durumuna ulaşmıştır.

İç tutarlılığı ve Yapısal Geçerliliği: Ölçeğin yapısal geçerliliğini test etmek ve değerlendirmek amacıyla örneklem yeterliliği için faktör analizi öncesi Kaiser-Meyer Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) analizi ve örneklemin faktör analizi için uygun olup olmadığını değerlendirmede Barlett's Test of Sphericity Analizi kullanılmıştır.

Ölçeğin iç tutarlılığı madde analizi yöntemi olan madde toplam korelasyon katsayısı için Hotteling T2 Testi, yarılama yöntemi olan Cronbach Alpha Katsayısı, Gutman Split-half, Spearman-Brown güvenirlilik katsayıları ve Cronbach Alpha katsayısı hesaplanarak değerlendirilmiştir. Ayrıca test tekrar test güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla ölçeğin Türkçe formu üç hafta arayla uygulanmıştır (n=30). Sonuçlar Pearson Korelasyon Katsayısı analizinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

BULGULAR

Bu çalışmanın örneklemine ait alkol bağımlısı ebeveyne sahip ergenlerin tanıtıcı özelliklerine ait veriler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Ölçeğin İçerik Kapsam Geçerliliğine Yönelik Bulgular

Ölçeğin içerik geçerliliği için tüm maddeler uzman görüşüne sunulurken Kendall Wa Uyuşum Katsayısı korelasyon testi yapılmıştır. Test sonucu $p<0.00$ düzeyinde anlamlı bulunduğu için, ölçek düzeltilmiş hali ile üç uzmana yeniden değerlendirilmek üzere verilmiştir. Değerlendirme sonrasında ölçeğin içerik geçerliliği çalışması yapılmış, $p>0.00$ düzeyinde anlamsızlık saptanmıştır (Kendall's Wa = 0,333, $\chi^2=26.000$, df=26, p=.463). Ölçek maddelerine ilişkin uzmanların verdiği puanlar 50-100 arasında değişmektedir. En düşük ortalamaya sahip madde 83.33 puan ortalaması ile 2. madde, en yüksek ortalamaya sahip

maddeler ise 100 puan ortalaması ile 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 25, 26, ve 27. maddelerdir.

Tablo 1: Alkol Bağımlısı Ebeveyne Sahip Ergenlerin Tanıtıcı Özelliklerine Göre Dağılımları (n=277)

Yaş (ort±sd)	18.95 ± 2.69	
ÖZELLİKLER	N	%
Cinsiyet durumları		
Kadın	141	50.9
Erkek	136	49.1
Medeni durumları		
Evli	15	5.4
Bekar	262	94.6
Eğitim durumları		
İlköğretim	46	16.6
Lise	112	40.4
Üniversite	119	43.0
Çalışma durumları		
Çalışıyor	59	21.3
Çalışmıyor	218	78.7
Yaşadığı kişiler		
Anne baba birlikte	183	66.1
Anne	35	12.6
Baba	2	0.7
Yalnız veya arkadaş	39	14.1
Eşi ve varsa çocukları	18	6.5

Kavram Geçerliliğine Yönelik Bulgular

Ölçeğin faktör yapısı incelenmeden önce örneklemin faktör analizi için yeterliliğini ölçmek için Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO-örneklem yeterliliği) Analizi, örneklemin faktör analizi için uygun olup olmadığını değerlendirmek için Bartlett's Test of Sphericity Analizi yapılmış ve ileri düzeyde anlamlı bulunmuştur ($p < 0.000$, KMO = 0.913).

Temel bileşenler yöntemi ile varimax rotasyon kullanılarak açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin maddelerinin beş faktörde toplanmıştır. Faktör yükleri için kesme noktası 0.40 alınmış ve her faktörün özdeğeri, 1'in üzerinde bulunmuştur. Beş faktörlü ölçeğin çözümlemesinde özdeğerler sırasıyla Faktör 1 (içine kapanık çocuk) için 20.58, Faktör 2 (asi çocuk) için 16.83, Faktör 3 (yatıştırıcı çocuk) için 14.15, Faktör 4 (komiklik yapan çocuk) için 13.44 ve Faktör 5 (sorumluluk sahibi çocuk) için 9.23 bulunmuştur. Beş faktör toplam varyansın %74.25'ini açıklamaktadır. Bazı maddelerin (madde 01, 02, 05, 17, 18, 19, 26) ölçeğin orijinal yapısına uygunluğu ve kuramsal çerçevedeki alt ölçeklere uygunluğu değerlendirilmiş, birden fazla faktöre girme ile ilgili olarak alınabilecek ölçüt faktör yükleri arasında en az 0.10 fark olması gerektiği kuralı da göz önünde tutularak; faktör grupları arasında en yüksek değer aldıkları madde 01, 02 ve madde 05 Faktör 5'e, madde 17, 18 ve madde 19 Faktör 3'e, madde 26 ise Faktör 4'e alınmıştır. Maddelerin faktör yükleri ise 0.40 - 0.90 arasındadır (Tablo 2).

Tablo 2: Alkol Bağımlılığı Sorunu Olanların Çocuklarının Yaşamsal Roller Ölçeği faktör analizi

Maddeler	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5
Hangi sıklıkta hayal kurarsınız?	.90				
Arkadaş edinmekte zorlanır mısınız?	.87				
Hangi sıklıkta kendinizi başkalarından uzak hissedersiniz?	.86				
Hangi sıklıkta kendinizi bir yere, bir şeye ait değilmiş gibi hissedersiniz?	.86				
Hangi sıklıkta yaptıklarınız üzerinde yetersiz kontrole sahip olduğunuzu hissedersiniz?	.84				
Başkalarına açılmayı ve yakın olmayı zor bulur musunuz?	.83				
Otorite konumunda olan bireylere saygı gösterdiğiniz söyleyebilir misiniz?		.90			
Kendinizi şimdiye kadar yasalara aykırı bir şey yapacak kadar kızgın hissettiniz mi?		.89			

Arkadaşlarınız okul ya da polisle hangi sıklıkta sorun yaşar?		.85			
Asi olduğunuzu hangi sıklıkta söyleyebilirsiniz?		.82			
Hangi sıklıkta birçok şey için suçlandığınızı hissedersiniz?		.70			
Başkalarına yardımcı olmak için hangi sıklıkta kendinizi ortaya koyarsınız?			.84		
Bir aile üyenizin daha iyi hissetmesinin size bağlı olduğunu hangi sıklıkta düşünürsünüz?			.81		
Madde 20 Ailenizin bir üyesi üzgünken hangi sıklıkta siz de kendinizi üzgün hissedersiniz?			.80		
Aile üyelerini gergin oldukları zaman hangi sıklıkta sakinleştirirsiniz?			.68		
Başkalarının ruhsal durumuna hangi sıklıkta dikkat edersiniz?			.66		
Gergin arkadaşlarınızı hangi sıklıkta rahatlatırsınız?			.62		
İnsanları güldürmek için elinizden gelen her şey yaptığınızı söyleyebilir misiniz?				.89	
Madde 24 Hangi sıklıkta şirinklik (palyaçoluk) içeren davranışlar sergilersiniz?				.88	
Gerçekten üzgün olduğunuz zaman aile içi tartışmalar gibi ciddi ya da korkutucu durumlarda hangi sıklıkta gülersiniz?				.82	
Hangi sıklıkta evinizin dışında yakın ilişki ararsınız?				.65	
İnsanlar sizi hangi sıklıkta ciddiye alır?				.64	
Ebeveyninizin daha az içmesini hangi sıklıkta sağlamaya çalışırsınız?					.71
Ailecek dışarıda vakit geçirerek, ebeveyninizin daha az içmesini hangi sıklıkta denersiniz?					.69
Okul, spor, müzik veya diğer aktivitelerdeki başarılarınızın anne ya da babanızın alkol içmemesini sağlamada ne derece yardımcı olduğunu düşünüyorsunuz?					.66
Kendinizi başkalarına kanıtlamaya çalıştığınızı hisseder misiniz?					.65
Ailenizdeki çatışmaları hangi sıklıkta şaka yaparak durdurmayı denersiniz?					.40

Ölçeğin Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Ölçeğin alt boyutları arasındaki ilişki araştırılmış ve korelasyon katsayıları sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir. Sorumluluk Sahibi Çocuk alt ölçeği ile İç Kapanık Çocuk, Asi Çocuk alt ölçekleri arasında orta derece negatif yönde, Yatıştırıcı Çocuk alt ölçeği ile orta derece pozitif yönde, Komiklik Yapan Çocuk alt ölçeği ile pozitif yönde zayıf derece ilişki saptanmıştır. İç Kapanık Çocuk alt ölçeği ile Asi, Yatıştırıcı ve Komiklik Yapan Çocuk alt ölçeği arasında negatif yönde zayıf ilişki saptanmıştır. Asi Çocuk Alt ölçeği ile Yatıştırıcı ve Komiklik Yapan Çocuk alt ölçekleri arasında negatif yönde orta düzeyde bir ilişki saptanmıştır. Yatıştırıcı Çocuk alt ölçeği ile Komiklik Yapan Çocuk alt ölçekleri arasında ise negatif yönde zayıf bir ilişki saptanmıştır.

Ölçeğin Güvenilirliğine Ait Bulgular

Ölçeğin iç tutarlılık analizi ölçeğin her bir alt boyutu için ayrı ayrı hesaplanmış olup ölçek alt boyutları bir üst boyuta bağlanmamaktadır. Bu bağlamda ölçeğin orijinaline paralel bir istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. Alt ölçeklerin Cronbach alfa katsayıları 0.84-0.94 arasında bulunmuştur (Tablo 4). Ölçek alt boyutları güçlü bir iç tutarlılık göstermiştir.

Test ve tekrar test korelasyonları; içine kapanık çocuk alt boyutu için 0.84 ($p<0.001$), asi çocuk alt boyutu için 0.79 ($p<0.001$), yatıştırıcı çocuk alt boyutu için 0.88 ($p<0.001$), komiklik

yapan çocuk alt boyutu için 0.97 ($p<0.001$), sorumluluk sahibi çocuk alt boyutu için 0.88 ($p<0.001$) bulunmuştur. Tüm sorular için için test ve tekrar test korelasyonu 0.76'dır.

Tablo 3: Alkol Bağımlılığı Sorunu Olanların Çocuklarının Yaşamsal Roller Ölçeği alt boyutları arasındaki korelasyonlar

Değişkenler	Sorumluluk sahibi çocuk	İçe kapanık çocuk	Asi çocuk	Yatıştırıcı çocuk	Komiklik yapan çocuk
Sorumluluk sahibi çocuk	1	-.53**	-.47**	.55**	.64**
İçe kapanık çocuk		1	-.10**	-.17**	-.09**
Asi çocuk			1		
Yatıştırıcı çocuk				1	
Komiklik yapan çocuk					1

** $p<0.01$

Tablo 4: Ölçek alt boyutlarının güvenirlik katsayıları

Maddeler	Madde Çıkarıldığında Alt Ölçek Ortalaması	Madde Çıkarıldığında Alt Ölçek Varyansı	Madde Ölçek Toplam Korelasyonu	Madde Çıkarıldığında Alt Ölçek Alphası	Alt Boyut Cronbach Alfa Değeri
Faktör 1: içe kapanık çocuk					.94
6. Hangi sıklıkta hayal kurarsınız?	7.98	12.39	.65	.94	
7. Hangi sıklıkta kendinizi başkalarından uzak hissedersiniz?	7.98	11.70	.82	.92	
8. Arkadaş edinmekte zorlanır mısınız?	8.16	12.44	.76	.93	
9. Hangi sıklıkta kendinizi bir yere, bir şeye ait değilmiş gibi hissedersiniz?	8.09	12.35	.76	.93	
10. Hangi sıklıkta yaptıklarınız üzerinde yetersiz kontrole sahip olduğunuzu hissedersiniz?	7.99	12.88	.63	.94	
11. Başkalarına açılmayı ve yakın olmayı zor bulur musunuz?	7.91	12.65	.66	.94	
Faktör 2: asi çocuk					.92
12. Kendinizi şimdiye kadar yasalara aykırı bir şey yapacak kadar kızgın hissettiniz mi?	5.87	5.65	.91	.87	
13. Asi olduğunuzu hangi sıklıkta söyleyebilirsiniz?	5.67	5.69	.83	.89	
14. Otorite konumunda olan bireylere saygı gösterdiğinizi söyleyebilir misiniz?	5.93	6.36	.83	.89	
15. Arkadaşlarınız okul ya da polisle hangi sıklıkta sorun yaşar?	6.01	6.90	.84	.90	
16. Hangi sıklıkta birçok şey için suçlandığınızı hissedersiniz?	5.72	6.69	.62	.93	
Faktör 3: yatıştırıcı çocuk					.88
17. Gergin arkadaşlarınızı hangi sıklıkta rahatlatırsınız?	9.84	7.77	.66	.87	
18. Başkalarının ruhsal durumuna hangi sıklıkta dikkat edersiniz?	9.91	7.36	.71	.86	
19. Aile üyelerini gergin oldukları zaman hangi sıklıkta sakinleştirirsiniz?	9.80	7.05	.73	.86	
20. Ailenizin bir üyesi üzgünken hangi sıklıkta siz de kendinizi üzgün hissedersiniz?	9.57	7.71	.66	.87	
21. Başkalarına yardımcı olmak için hangi sıklıkta kendinizi ortaya koyarsınız?	10.10	7.16	.74	.85	
22. Bir aile üyenizin daha iyi hissetmesinin size bağlı olduğunu hangi sıklıkta düşünürsünüz?	10.32	7.85	.68	.87	
Faktör 4: komiklik yapan çocuk					.84
23. İnsanları güldürmek için elinizden gelen her şey yaptığınızı söyleyebilir misiniz?	5.40	3.13	.83	.76	
24. Hangi sıklıkta şirinlik (palyaçoluk) içeren davranışlar sergilersiniz?	5.35	3.10	.81	.77	

25. Gerçekten üzgün olduğunuz zaman aile içi tartışmalar gibi ciddi ya da korkutucu durumlarda hangi sıklıkta gülersiniz?	5.58	4.23	.72	.81	
26. İnsanlar sizi hangi sıklıkta ciddiye alır?	5.36	4.24	.51	.85	
27. Hangi sıklıkta evinizin dışında yakın ilişki ararsınız?	5.20	3.87	.51	.85	
Faktör 5: sorumluluk sahibi çocuk					.86
1. Okul, spor, müzik veya diğer aktivitelerdeki başarılarınızın anne ya da babanızın alkol içmemesini sağlamada ne derece yardımcı olduğunu düşünüyorsunuz?	7.79	5.93	.76	.81	
2. Ailecek dışarıda vakit geçirerek, ebeveyninizin daha az içmesini hangi sıklıkta denersiniz?	7.79	5.94	.74	.82	
3. Ebeveyninizin daha az içmesini hangi sıklıkta sağlamaya çalışırsınız?	7.48	6.36	.72	.82	
4. Kendinizi başkalarına kanıtlamaya çalıştığınızı hissedersiniz?	7.98	6.40	.67	.84	
5. Ailenizdeki çatışmaları hangi sıklıkta şaka yaparak durdurmayı denersiniz?	8.05	6.96	.52	.87	

TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı Alkol Bağımlılığı Sorunu Olanların Çocuklarının Yaşamsal Roller Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması ve söz konusu ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasının yürütülmesidir. Ölçeğin dil geçerliliğinin sağlanmasına ilişkin yapılan tercüme ve analizler ölçeğin Türkçe versiyonunun anlaşılabilir olduğunu ve Türk nüfusuna uygulanabileceğini göstermiştir. Dil geçerliliğinin yanı sıra ölçeğin kapsam içeriği de test edilmiştir. Ölçeğin Türkçe versiyonunda yer alan maddeler, uzmanlar tarafından gözden geçirilmiş ve 100 puan üzerinden derecelendirilmiştir. Uzmanların görüşleri dikkate alınarak ölçek üzerinde bazı küçük değişiklikler yapılmıştır. Aydemir (2004) geçerlilik için uzman görüşünün yeterli olduğunu bildirmiştir. Yürütülen bu çalışmada uzman görüşü alınmasıyla birlikte somut sonuçların olması açısından Kendall Uyuşum Katsayısı (Wa) (Kendall Coefficient Of Concordance) korelasyon testi uygulanmıştır. Sonucunda, $p < 0.00$ düzeyinde anlamlılık saptanmıştır. Uzmanlar arası uyumun olmadığını göstermektedir. Kapsam geçerlik çözümlemesi sürecinde, konuyla ilgili en az üç alan uzmanının görüşlerine dayalı nitel çalışmalar istatistiksel nicel çalışmalara dönüştürülür. Kapsam geçerliği, alan uzmanlarına danışılarak saptanır, uzman eleştiri ve önerilerine göre tekrar şekillendirilir (17,18). Bu nedenle ölçek gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra üç uzmana değerlendirilmek üzere yeniden verilmiştir. Son uzman görüşünün ardından Kendall Uyuşum Katsayısı yeniden hesaplanmış, (Kendall's Wa = 0.333, $\chi^2 = 26.000$, $df = 26$, $p = .463$), uzmanlar arasında uyum olduğu görülmüştür.

Alkol Bağımlılığı Sorunu Olanların Çocuklarının Yaşamsal Roller Ölçeği'nin içerik geçerliliği olan bir ölçek olduğunun belirlenmesinden sonra ölçeğin pilot uygulaması örneklem dışındaki 10 ergene yapılmış, ölçeğin anlaşılır olduğu saptanmıştır. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması, ölçek madde sayısının 10 katı ile yürütülmesi kararlaştırılmış 27 maddelik ölçek 277 ergene uygulanmıştır. Literatürde ölçek uyarlama veya ölçek geliştirme çalışmalarında, örneklem sayısı için, ölçek maddesinin 3-10 katı alınabileceği belirtilmektedir (19).

Ölçeğin faktörel yapısını belirlemek için Principal Component (Temel bileşenler) yöntemi kullanılmış ve varimax dönüştürmesine göre analizler yapılmıştır. Temel bileşenler analizi sonucunda ölçeğin maddelerin ölçeğin beş faktörde toplandığı görülmektedir. Faktör yükleri için kesme noktası 0.40 alınmış ve her faktörün özdeğeri, 1'in üzerinde bulunmuştur. Beş faktörlü ölçeğin çözümlemesinde özdeğerler sırasıyla Faktör 1 için 20.58, Faktör 2 için 16.83, Faktör 3 için 14.15, Faktör 4 için 13.44 ve Faktör 5 için 9.23 bulunmuştur. Beş faktör

toplam varyansın % 74.25 'ini açıklamaktadır. İmamoğlu ve Aydın (2009) yaptıkları ölçek uyarlama çalışmasında ölçeğin orijinal formatının mümkün olduğunca değişmemesine dikkat ederek, faktör sayısını aynı tutmuşlardır. Bu çalışmada uygulanan yöntemler benzerdir.

Ölçeğin alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde alt boyutlar arası korelasyon katsayıları, Sorumluluk Sahibi Çocuk alt ölçeği ile İç Kapanık Çocuk, Asi Çocuk alt ölçekleri arasında orta derece negatif yönde, Yatıştırıcı Çocuk alt ölçeği ile orta derece pozitif yönde, Komiklik Yapan Çocuk alt ölçeği ile pozitif yönde zayıf derece ilişki saptanmıştır. İç Kapanık Çocuk alt ölçeği ile Asi, Yatıştırıcı ve Komiklik Yapan Çocuk alt ölçeği arasında negatif yönde zayıf ilişki saptanmıştır. Asi Çocuk Alt ölçeği ile Yatıştırıcı ve Komiklik Yapan Çocuk alt ölçekleri arasında negatif yönde orta düzeyde bir ilişki saptanmıştır. Yatıştırıcı Çocuk alt ölçeği ile Komiklik Yapan Çocuk alt ölçekleri arasında ise negatif yönde zayıf bir ilişki saptanmıştır. Bu bulgular ışığında sorumluluk sahibi ve yatıştırıcı çocuk alt ölçekleri aynı özellikleri taşıyan ergenleri sınarken diğer alt ölçekler farklı özellikleri taşıyan ergenleri sınamaktadır.

Ölçeğin iç tutarlılık analizi ölçeğin her bir alt boyutu için ayrı ayrı hesaplanmış olup ölçek alt boyutları bir üst boyuta bağlanmamaktadır. Bu bağlamda ölçeğin orijinaline paralel bir istatistiksel yöntemler kullanılmıştır (15). Faktör yükleri incelendiğinde madde toplam puan korelasyonları İç Kapanık Çocuk Alt Boyutu için 0.63-0.76, Asi Çocuk Alt Boyutu için 0.62-0.91, Yatıştırıcı Çocuk Alt Boyutu için 0.66-0.74, Komiklik Yapan Çocuk Alt Boyutu için 0.51-0.83, Sorumluluk Sahibi Çocuk Alt Boyutu için 0.52-0.76 arasında olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin tüm maddelerin korelasyon değeri 0.20 'nin üzerinde olup madde toplam puan korelasyonları $p < 0.001$ düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır. Madde toplam puan korelasyon katsayısının hangi ölçütün altına düşünce güvenilirliğinin yetersiz sayılacağı konusunda belirli bir standart yoktur. Çoğu araştırmacı 0.20 alt seviyesini kullanmaktadır. Ancak katsayının 0.30'un üstünde hatta 0.50'nin üstünde olması gerektiğini belirten araştırmacılar da vardır (18,20).

Çalışmada Cronbach alfa katsayıları, alt boyutlarda 0.84-0.94 arasında bulunmuştur. Bir ölçme aracının güvenilir olabilmesi için test-tekrar test katsayılarının en az 0.70 olması beklenmektedir (21,22). Çalışmada elde edilen Cronbach alfa katsayıları, test-tekrar test güvenilirlik ($r = 0.79-0.97$, $p < 0.001$) ve madde-toplam ölçek korelasyon katsayıları, ölçeğin Türkçe versiyonuna ait iç tutarlılığın iyi düzeyde olduğunu ve söz konusu ölçeğin geçerli ve güvenilir bir değerlendirme aracı olduğunu göstermiştir.

Sonuç olarak alkol bağımlılığının sadece bağımlı kişiyi değil, aile dinamiklerini etkilemesi nedeniyle yapılan çalışmada alkol bağımlılarının ergen çocukları yakın zamanda araştırılan bir durumdur. Bu bağlamda ölçeğin farklı bölgelerde farklı örnek guruplarına uygulanması ve değişmezliğinin test edilmesi, alkol bağımlılığı bulunan aile ve çocuklarıyla yapılan araştırmalarda kullanılarak farkındalık kazandırılması, Ulusal Bağımlılık İzleme Raporu eylem planına alkol bağımlısı ebeveyne sahip çocuklara yönelik çalışmaların dahil edilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Çam O, Engin E (editörler). Madde Bağımlılığı. Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Bakım Sanatı. 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi, 2014:449-484.
2. Ögel K. Madde bağımlılarına yaklaşım ve tedavi. 2. Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2002:7-53.
3. Harter SL. Psychosocial adjustment of adult children of alcoholics: a review of the recent empirical literature. Clinical Psychology Review 2000;3:311-337.
4. Tanhan F, Mukba G. Aile içinde madde bağımlısı olma durumunu yordayan değişkenlerin incelenmesi. Bağımlılık Dergisi 2014;2:65-67.
5. Brown-Rice A, Kelene A, Gina L, ve ark. Neural and psychological characteristics of college students with alcoholic parents differ depending on current alcohol use. Progress in Neuropsychopharmacology and Biological Psychiatry 2018; 81: 284-296.
6. Park S, Karen G. Living with appending a scarlet letter: The lifelong suffering of children of alcoholics in South Korea. Journal Of Ethnicity In Substance Abuse 2016; 4: 367-385.

7. Serec M, Svab I, Kolsek M, Svab V, ve ark. Health-related lifestyle, physical and mental health in children of alcoholic parents. Australasian Professional Society on Alcohol and Other Drugs Drug and Alcohol Review 2012; 31:861-870.
8. Çengel Kültür SE, Ünal F, Özusta Ş. Alkol bağımlılığı olan babaların çocuklarında psikopatoloji. Türk Psikiyatri Dergisi 2006;1:3-11.
9. Yavuzer H. Çocuk Psikolojisi. 20. Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2001: 264-288.
10. Bayraktar F. Olumlu ergen gelişiminde ebeveyn/akran ilişkilerinin önemi. Çocuk Ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi 2007;3:157-166.
11. Ögel K. 99 Sayfada Alkol Bağımlılığı. 1 Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları;2009:1-99.
12. WHO (2005). Discussion Papers on Adolescence, Nutrition in Adolescence –Issues and Challenges for the Health Sector.
13. Aşık E. Yetiştirme Yurdunda Kalan Gençlerin Ergenlik Sorunları ve Baş Etmeleri. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2005.
14. Arabacı LB, Çam O. Psikiyatri hemşireliği eğitimi değerlendirme formunun türkçe uyarlamasının geçerlik ve güvenilirliği. Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2009;25:1:1-12.
15. Devine C, Braitwaite V. The survival roles of children of alcoholics their measurment and validity. Addiction 1993;88:69-78.
16. Aksayan S, Gözümlü S. Kültürlerarası Ölçek Uyarlaması İçin Rehber II: Psikometrik Özellikler ve Kültürlerarası Karşılaştırma. Hemşirelik Araştırma Dergisi 2002;2:9-19.
17. Erefe İ, editör. Veri Toplama Araçlarının Niteliği. Hemşirelikte Araştırma İlke Süreç Ve Yöntemleri. İstanbul: Odak Ofset. 2002:169-187.
18. Aker S, Dünder C, Pekşen Y. Ölçme araçlarında iki yaşamsal kavram: Geçerlik ve güvenilirlik. O.M.Ü. Tıp Dergisi 2005;22:1:50-60.
19. Saydam BK. Kadınların Aile Planlaması Hizmetlerinden ve Progesteron İçeren Kontraseptif Kullanımından Memnuniyet Düzeylerinin Belirlenmesi. Yayınlanmış doktora tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2005.
20. Kurşun Ş, Kanan N. Bakım davranışları ölçeği-24'ün Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi 2012;15:4:229-235.
21. Tezbaşaran AA. Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları; 1996.
22. Tavşancıl E. Tutumların Ölçülmesi ve SPSS İle Veri Analizi. 3. Baskı. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım; 2006.